

EKVIVALENTSIZ LEKSIKANI MUSTAQIL ISH DARSLARI ORQALI O'QITISH VA UNING AMALIY AHAMIYATI

Avalboyeva Maftuna

O'zDJTU tayanch doktoranti

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.23258020>

Annotatsiya. Maqolada yuqori sinf o'quvchilariga ekvivalentsiz leksikani mustaqil ish darslari orqali o'qitish, ushbu jarayonda qo'l keladigan metodlarni qo'llash va uning amaliy ahamiyati haqida so'z boradi.

Kalit so'zlar: loyihalash metodi, ekvivalentsiz leksika, mustaqil ish darsi, madaniyat.

Annotation. The article discusses teaching non-equivalent lexicon to high school students through self study classes, the application of techniques used in this process, and its practical significance.

Key words: project based method, non-equivalent lexicon, self study lesson, culture.

Chet tillarini o'qitish hozirgi kunning eng muhim masalalaridan hisoblanadi. Dars jarayonini to'g'ri tashkil qilish, o'qituvchining bilim va tajribasi darsning mazmunini ochib berishda ahamiyatli omillardandir. Hozirgi kungacha mutaxassislar darsliklar, qo'llanmalar va adabiyotlarning tarkibiy tuzilishi ustida ishlab, ularni takomillashtirib bormoqdalar. Mamlakatimizning ta'lim siyosatida ham bu jihatlar e'tiborga olingan. Shuningdek, darsdan tashqari vazifa va topshiriqlar ham e'tibordan chetda qolmagan. Bu borada har bir malakali, chet tilidan ta'lim beradigan pedagog bosh qotiradi hamda darsni mustahkamlash, o'quvchilarning bilim, ko'nikma va malakasini oshirishda tashabbuskorlik ko'rsatadi, o'z ustida ishlaydi va izlanadi.

Bizga ma'lumki, o'rta ta'lim maktablaridagi darsliklar o'z ishining mutaxassislari hamda chet ellik ekspertlar tomonidan ishlab chiqilgan. Ulardagi mavzular keng va qiziqarli bo'lib o'quvchilarning qiziqishi va e'tiborini tortmoqda.

Shuningdek, mavzulari ma'lum bosqichning darajasiga mos kelishi, oddiydan murakkabga qadar tuzilgani, chet mamlakat va O'zbekiston madaniyatini qamrab olgani bilan dolzarbdir. Mana shu darsliklardagi mustaqil ish va topshiriqlar, shuningdek, ularni tashkil qilishni bayon etish ushbu maqolamizning asosiy maqsadidir. Xususan, biz tadqiq qilayotgan 5-6 sinf o'quvchilariga ekvivalentsiz leksikani o'qitishda mustaqil ish darslarining ahamiyati va ularni tashkillashtirish masalalari haqida qisqacha so'z yuritamiz.

Bugungi kundagi darsliklarda mustaqil ish vazifalari puxta tashkil etilgan. Yuqori sinflarda, ayniqsa project work ya'ni loyihalash metodiga asoslangan mustaqil ishlar yaxshi yo'lga qo'yilgan. Bu metod o'quvchilar orasida mas'uliyatni shakllantiradi. Loyihalash metodi asosida o'quv sinfidagi o'quvchilar o'zlashtirish darajalariga ko'ra kichik guruhlariga bo'linadi. Bunda kuchli guruhlar mustaqil shug'ullanadi, o'zlashtirishi past bo'lgan o'quvchilarga esa o'qituvchi amaliy ko'mak berib turadi. Bunday mustaqil ishlar o'quvchilarning faolligini oshiradi, jamoada ishlash qobiliyatini o'stiradi, mas'uliyatini oshiradi, bilimlari kengayadi. Bu metodni qo'llashda quyidagi bosqichlarni amalga oshirish muhim sanaladi:

O'qituvchi loyiha mazmuni haqida ma'lumot beradi. Uning topshirilish muddatini belgilaydi;

O'qituvchi o'quvchilarni kichik guruhlariga bo'ladi;

O'quvchilar loyiha tuzishga kirishadilar;

O'qituvchi o'quvchilarni baholaydi. Xato va kamchiliklarni ko'rsatadi. Darsni umumlashtiradi va yakunlaydi.

Masalan, mamlakatingizdagi hayvonlar(hasharotlar, qushlar) oilasi haqida ma'lumot to'plang. Buni devoriy gazetada rasmi hikoya tarzida ifodalang va hayvonlar oilasi uyushgan holda qanday harakatlanishini ko'rsatib bering. (Find out about animal families in your country. Make a story poster and show how the animal family works together.) Yoki biron-bir qadimiy qirol saroyi haqida ma'lumot

to'plang va u haqida devoriy gazeta tayyorlang. (Find out about a castle. Make a poster about it.)

Bu loyihani amalga oshirishda o'quvchilar qadimiy saroy haqida internet, kitob, gazeta yoki jurnallar orqali ma'lumot to'playdilar. So'ngra bu ma'lumotlarni rasmi hikoya tarzida devoriy suratga chizish va yozish orqali aks ettiradilar va belgilangan muddatda o'qituvchiga sinf oldida taqdim etadilar. Bunda barcha o'quvchilarning birdek ishtirok etishlari ta'minlanishi kerak. Shuningdek, o'qituvchi loyiha jarayonida hamda taqdimot davomida ekvivalentsiz leksik birliklarning o'quvchilar tomonidan qay tarzda qo'llanilayotganiga e'tibor qaratishi lozim. Jumladan, bunday leksikaning yozilishi va talaffuzi o'qituvchi tomonidan tuzatishlar kiritilishiga muhtoj bo'ladi. Bunday mavzudagi loyihalarda ekvivalentsiz leksikaning atoqli otlar turkumiga kiruvchi leksik birliklari ko'p uchraydi. Masalan, Spain, Baha (Ispaniyadagi shaharca), Alnwick Castle, King Baggot. Ularning tarjima tilida ekvivalenti bo'lmaganligi bois o'quvchilarning bunday leksikani tushunishlarida qiyinchiliklar paydo bo'ladi. Ularni o'qituvchi vaqti-vaqti bilan bartaraf qilishi, talaffuzidagi xato va kamchiliklarini tuzatishi lozim. O'qituvchi tomonidan bunday to'siqlarning bartaraf etilishi, umuman olganda, loyihalash metodi o'quvchilarning yozish, o'qish, tinglash va gapirish malakalari, fonetik bilimlarini boyitishga amaliy ko'mak beradi.

Yuqorida loyihalash metodi haqida batafsil so'z yuritdik. Quyida esa o'quvchilarni kreativ fikrlashga o'rgatadigan ba'zi metodlarni ham eslab o'tamiz. Ingliz tili samaradorligi ko'p jihatdan o'quvchilarning mustaqil ijodiy fikrlashi bilan bog'liq. O'quvchilarning erkin yozishlarini rivojlantirish uchun o'z madaniyatlari (o'zi yashayotgan mamlakat milliy taomi, kiyimlari, bayramlari) xususida qisqa hikoya, ertak, she'r yozishlari vazifa qilib beriladi. Bu jarayonda ham o'quvchilar o'zlari bilmagan holda ekvivalentsiz leksikaga murojaat qiladilar. Chunki madaniyat ekvivalentsiz leksika paydo bo'lishining asosiy omillaridan biridir. Bu xususida L.S.Barxudarov quyidagi fikrlarni ta'kidlab o'tgan: ekvivalentsiz leksika bu –

boshqa til leksik birliklari orasida na to'liq, na qisman ekvivalentiga ega bo'lgan bir tilning leksik birliklaridir [4, 94]. U bunday leksika tarkibiga quyidagilarni kiritgan: realiyalar – ma'lum tilda so'zlovchi insonlarning kundalik hayotida mavjud bo'lmagan boshqa tilning moddiy va ma'naviy madaniyatidagi hodisa va predmetlarni tasvirlovchi so'zlar (milliy kiyim, milliy taomlar nomlari); atoqli otlar, gazeta nomlari, geografik nomlar, tashkilot, muassasa nomlari; tasodiy lakunalar – boshqa tilning leksik birliklariga mos kelmaydigan bir tildagi leksemalar [3, 95].

Demak, yuqoridagi mustaqil ish topshirig'ida ham o'quvchilar ekvivalentsiz leksik birliklarga duch keladilar, ularni chet tilida ifodalash, yozish yuzasidan qiyinchiliklar yuzaga kelishi mumkin. O'qituvchi o'quvchilarni nazorat qilib, yozma va og'zaki nutqlariga tuzatishlar kiritadi.

Mustaqil ish darsini tashkillashtirishda qo'l keladigan metodlardan yana biri o'quvchilarning yozish malakasini oshirish maqsadida kundalik shaklida bir kunini yozib ifodalashi yoki chet ellik do'stiga xat yozishi talab etiladi. Bu topshiriq ham yuqoridagilari kabi o'quvchilarning dars jarayonida olgan bilimlarini mustahkamlashga, qo'shimcha bilimlarini oshirishga, yozuv malakasini hamda leksikasini o'stirishga yordam beradi.

Demak, nomi sanab o'tilgan metodlar orqali mustaqil ish darslarida o'quvchilarning ekvivalentsiz leksikani yanada chuqurroq tushunishlari ta'minlanadi va ularning dars jarayoniga qiziqishlariga tashqi motivatsiya beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Guess what! Students' book 5. Susannah Kay Bentley. Cambridge university press, 2022, 103 bet.
2. Guess what! Students' book 6. Susannah Kay Bentley. Cambridge university press, 2022, 103 bet.
3. Бархударов, Л.С. Язык и перевод. Вопросы общей и частной теории перевода. / Л.С. Бархударов. – М.: Международные отношения, 1975. – 95 с.

4. Бархударов Л.С. Язык и перевод. - Москва: Наука, 1989, 94 с